

Geachte heer, mevrouw,

Inleiding

1. Bits of Freedom maakt graag gebruik van de gelegenheid om inbreng te leveren op het standpunt van het kabinet ten aanzien van het rapport over regulering van online content van de Adviesraad Internationale Vraagstukken (AIV). Het belang van dit onderwerp is enorm, omdat het gaat over de inrichting en de robuustheid van onze democratische rechtsstaat. Zo'n democratische rechtsstaat heeft een online communicatielandschap nodig dat mensen in staat stelt informatie te ontvangen en door te geven, vrij van ongepaste invloed van de overheid en het bedrijfsleven. De platformen en hun aanbieders die dit ecosysteem bedienen, moeten de diversiteit van mensen weerspiegelen waaruit onze samenleving bestaat.
2. Helaas is de huidige realiteit een andere. Onze vrijheid van meningsuiting en ons online publieke debat worden ernstig geschaad door de dominantie van een beperkt aantal technologiebedrijven dat ons online communicatielandschap bedient. Door die dominantie is regulering van moderatie op de huidige platforms beperkt effectief. Wat ons betreft richt regulering zich dan ook vooral op het diverser maken van dat communicatielandschap, en minder op de regulering van de content daarbinnen.
3. Dat betekent ook dat we, helaas, veel van de aanbevelingen van de AIV onvoldoende vinden. Vrijwel geen van de aanbevelingen richt zich concreet op het diverser maken van het communicatielandschap.
4. Dat lichten we hieronder graag toe. We bespreken eerst de belangrijkste eigenschappen van het huidige online communicatielandschap (paragraaf 5 t/m 8). Daarna benoemen we de impact daarvan op onze vrijheid van meningsuiting en het publieke debat in Nederland (paragraaf 9 t/m 15). Ten derde lichten we toe waarom we regulering van de markt, in plaats van de content nodig hebben (paragraaf 16 t/m 18). Tenslotte zullen we kort ingaan op enkele van de aanbevelingen van de AIV.

Belangrijkste eigenschappen van het huidige online communicatielandschap

5. Alvorens stil te staan bij de wijze waarop online communicatie gereguleerd kan of moet worden, is het belangrijk om stil te staan bij de belangrijkste eigenschappen van het huidige online communicatielandschap. Drie aspecten zijn van grote invloed op de werking van de technologie, de vrijheid van de gebruikers en de effectiviteit van interventies.

6. De meeste van onze online interacties, inclusief onze communicatie, wordt bemiddeld door een technologiebedrijf. Deze bedrijven bieden niet slechts de technologische infrastructuur waarover de interactie plaats heeft, maar hebben ook grote invloed op de informatie die over deze infrastructuur wordt gedeeld. Dat is anders dan de traditionele telecommunicatiebedrijven, die “boodschap aan de boodschap hebben.”
7. Deze technologiebedrijven hebben vaak een dominantie positie op een of meer gebieden. Wie via een video zijn boodschap wereldkundig wil maken, kan niet meer om Google’s YouTube heen. Wie zijn publiek wil bereiken, kan niet om Facebook, Facebook’s Instagram of Twitter heen. Deze bedrijven zijn daarmee de poortwachters van onze publieke debat geworden.
8. In de derde plaats hanteren de meeste van deze technologiebedrijven een bedrijfsmodel dat gebaseerd is op het verzamelen van zoveel mogelijk gegevens over het gedrag van haar gebruikers en het daarmee kapen van de aandacht van die gebruikers. Met zo min mogelijk middelen worden gebruikers verleid om zo lang mogelijk van het platform gebruik te maken. Daarbij worden gebruikers, vaak zonder dat ze daar zelf bewust van zijn, gestuurd door algoritmen.

Impact op onze vrijheid van meningsuiting en het publieke debat in Nederland

9. Geen van de drie kenmerken is op zichzelf perse een probleem. Het is de combinatie van deze kenmerken waardoor deze bedrijven een enorm schadelijke impact hebben op onze vrijheid van meningsuiting en het publieke debat in Nederland.
10. De platformen hanteren een enkelvoudige architectuur, interface en moderatiebeleid. De interface van Facebook in Nederland ziet er vrijwel hetzelfde uit als de interface van Facebook in Azië of de Verenigde Staten. Het beleid voor moderatie en curatie is mondiaal ook ongeveer gelijk. Deze platformen zijn dus niet toegespitst op de grote diversiteit van gebruikers, gespreksvormen en jurisdicties. Sommige van de platformen gaan er prat op dat zij een kwart van de wereldbevolking bedienen. Dat betekent dat het platform moet opereren binnen een veelvoud van juridische regels en culturele normen en waarden. Het is onmogelijk om die diversiteit te bedienen met een enkelvoudig systeem (tenzij enkel de *lowest common denominator* wordt geaccepteerd.) Bovendien wordt zo’n platform gebruikt voor een grote variatie aan interactievormen. Het wordt ingezet voor vertrouwelijke één op één-gesprekken, meer openlijk toegankelijke groeps gesprekken en ook als kanaal voor advertenties en overheidscommunicatie.
11. Door de dominantie van deze platforms heeft de gebruiker heeft geen keuze. Platformen zoals Google’s YouTube en Facebook zijn ontzettend dominant en gesloten silo’s. Het is niet mogelijk om van een alternatief platform gebruik te maken, omdat het grote publiek daarmee niet bereikbaar is. Het is de reden waarom onze overheid er soms voor kiest om berichten in eerste instantie via sociale media te verspreiden, in plaats van de eigen website.¹

¹ <https://www.bitsoffreedom.nl/2020/07/29/communicatie-van-de-overheid-hoort-op-een-website-van-de-overheid/>

12. De consequentie is dat als het platform ervoor kiest dat voor een bepaald geluid geen ruimte is, er, in praktisch zin, helemaal geen ruimte voor dat geluid bestaat. Het platform bepaalt daarmee ons publieke debat. Want hoewel een onderwerp voor in onze maatschappij niet erg controversieel hoeft te zijn, kan het dat wel zijn voor andere gebruikers van hetzelfde platform. Zo maakte YouTube keer op keer het account van Women on Waves, de organisatie die opkomt voor rechten van vrouwen, ontoegankelijk. Dat gebeurde vermoedelijk na klachten uit een land met conservatievere denkbeelden over abortus.²
13. De dominantie van deze platformen heeft ook meer indirect impact. Deze bedrijven opereren op een schaal waarbij men zo min mogelijk verantwoordelijkheid richting haar gebruikers neemt. Het maakt deze bedrijven onaantastbaar en onbereikbaar. Het probleem van het onterecht ontoegankelijk maken van het account van Women on Waves werd bijvoorbeeld versterkt door de gebrekkige communicatie van Google over haar beleid en de genomen maatregelen, het feit dat Google niet aanspreekbaar bleek en het feit dat Google de fout meerdere keren liet gebeuren.
14. De schade aan onze vrijheid van meningsuiting en nieuwsgaring wordt verder vergroot door het giftige bedrijfsmodel van deze platformen. Omdat de platformen er alles aan doen om de gebruiker zo lang mogelijk op het platform actief te laten zijn, wordt de gebruiker verleid met steeds radicalere informatie. Door de manier waarop deze platforms zijn ingericht worden specifieke soorten gedrag gestimuleerd en heeft bepaalde soorten informatie een bovengemiddeld groot bereik. Het zorgt ervoor dat voor bepaalde stemmen geen gehoor is, terwijl andere stemmen onnatuurlijk hard worden versterkt. Het gevolg is dat, bijvoorbeeld, desinformatie een onnodig groot probleem is.
15. Tenslotte is ook nog belangrijk om op te merken dat deze bedrijven inmiddels zo dominant zijn, dat hen dit haast immuun maakt voor druk vanuit de politiek, maatschappelijke organisaties en consumenten. Ook dat heeft een negatieve impact op onze vrijheid van meningsuiting. Zelfs terwijl onze vrijheid onder druk staat, is het onmogelijk om dit te corrigeren.

Regulering de markt, niet de content

16. En dat betekent dat regulering die tot doel heeft een gezond publiek debat te faciliteren, gericht moet zijn op een verandering van het systeem, in plaats van op de symptomen. Een probleem als desinformatie bestaat al sinds de dag dat de mens kan communiceren. Het probleem is vandaag de dag echter prominenter door het systeem waarin het zich voordoet: de dominantie van bedrijven met een giftig verdienmodel maken dat het bereik van dit soort informatie enorm, terwijl er nauwelijks ruimte is voor een evenwichtig debat en genuanceerde tegenspraak.
17. Proberen de schade aan onze online publieke debat te beperken door aanvullende regels te stellen aan de moderatie en curatie door platformen, negeert de onmogelijkheid om met een enkelvoudig systeem alle gebruikers te bedienen. Anders gezegd: hoe je het

² <https://www.bitsoffreedom.nl/2018/06/28/women-on-waves-youtube-accounts-zijn-dit-jaar-al-drie-keer-verwijderd-wie-hee>

platform ook inricht, zolang het niet in staat is de diversiteit van haar gebruikers te reflecteren en de diversiteit aan interactievormen optimaal te faciliteren, zal de uitingsvrijheid altijd geschaad worden. Regulering van moderatie kan de kern van het probleem, de dominantie van een beperkt aantal platformen en onze afhankelijkheid daarvan, niet oplossen. Zulke regulering zal dus ook slechts beperkt bijdragen aan het beoogde doel.

18. Als de bescherming van ons publieke debat online het doel is, moeten interventies dus vooral gericht zijn op het diversificeren van ons online communicatielandschap. Dat kan door, bijvoorbeeld, in te zetten op interoperabiliteit, om daarmee er voor te zorgen dat onze communicatie niet langer gevangen is in de gesloten silo's van een handje technologiebedrijven. Daarnaast kan gedacht worden aan een herijking van het mededigingsrecht zodat niet langer enkel economische belangen worden gewogen, maar ook de maatschappelijke belangen. Daarnaast zou er paal en perk gesteld moeten worden aan de wijze waarop platformen hun gebruikers mogen beïnvloeden.

Aanbevelingen van de Adviesraad Internationale Vraagstukken

19. Zoals reeds aangegeven is vrijwel geen enkele aanbeveling van de AIV gericht op het diversificeren van ons online communicatielandschap. Daarmee mist de AIV de belangrijkste interventie die nodig is om de negatieve uitwassen van ons huidige communicatielandschap in te perken. Hieronder volgen enkele korte opmerkingen ten aanzien van enkele aanbevelingen die het AIV wel doet.
20. *[Aanbeveling 7]* Investeren in duurzame alternatieven, zoals de AIV aanbeveelt, is wat ons betreft alleen zinvol als de investering gericht is op het diversificeren van de markt waarin platformen opereren. Anders gezegd: investeren in “een alternatief voor Facebook” zal geen effectieve bijdrage opleveren omdat het de dominantie van de huidige platformen niet zal doorbreken. Investeren in duurzame alternatieven betekent in praktische zin het inzetten op wet- en regelgeving die, bijvoorbeeld, interoperabiliteit afdwingt.
21. *[Aanbeveling 9]* Bits of Freedom vindt het uiteraard, net als de AIV, belangrijk dat de gebruiksvoorwaarden mensenrechten-inclusief zijn, inclusief de vrijheid van meningsuiting. We hebben hierboven echter al laten zien hoe moeilijk het is om met een enkel platform iedereen te bedienen met behoud van de uitingsvrijheid. Een mondiaal opererend platform kan onmogelijk aan de diversiteit van interpretaties van die mensenrechten tegemoet komen. Een enkel platform kan onmogelijk zowel meer conservatieve als meer progressieve gebruikers bedienen, zonder dat een deel van de gebruikers zich onbedient voelt. Daarnaast zouden platformen, als uitgangspunt, ook zelf moeten kunnen kiezen hoe zij hun systeem inrichten. Dat alles is problematisch door de dominantie van de huidige platformen.
22. *[Aanbeveling 10]* Bits of Freedom is het met de AIV eens dat de digitale weerbaarheid van internetgebruikers vergroot moet worden. Wat ons betreft gaat het daarbij niet alleen om onderwijs en voorlichting, maar ook om aanpassingen in wet- en regelgeving om er

voor te zorgen dat de gebruiker handelingsperspectief heeft. Wij vinden het onbegrijpelijk dat er bijvoorbeeld wél een ex-parte bevel bestaat voor schendingen van auteursrecht, maar dat voor het verwijderen van wraakporno een langdurig juridisch proces nodig is. Ook bij de verspreiding van informatie zou de positie van de internetgebruiker versterkt moeten worden. Het is immers onbegrijpelijk dat platformen op enorme schaal en geautomatiseerd informatie verwijderen, maar dat op zinnvolle wijze bezwaar aantekenen tegen zo'n verwijdering niet mogelijk is. (En ten overvloede, door de dominantie van deze platforms is dit een groot probleem.)

Vanzelfsprekend zijn we graag bereid tot een nadere toelichting.

Met vriendelijke groet,

Rejo Zenger